

Britta Kinnemark

Hågkomster från min studietid i Peking 1973-1976

1973 när jag kom till Peking för att fortsätta mina kinesiska studier på plats, hade den mest våldsamma perioden av kulturrevolutionen just ägt rum, och en ny samhällsordning skulle upprättas som byggde på de kulturrevolutionära idéerna om klasskamp, proletarisering och att efterlikna det liv som bönder, arbetare och soldater levde. Vi var tre svenska studenter, Göran Sommardal, Ola Svensson och jag, som fått stipendium från Svenska institutet och anlände sent i november efter en lång flygresa genom Sovjetunionen med många stopp på vägen. Peking var kallt och blåsigt. Det första intrycket av resan in från flygplatsen var den långa, enformiga raden av träd med vitmålade stammar i strålkastarnas sken och den genomträngande kylan i bussen.

Väl framme vid Pekings språkinstitut (北京语言学院) som det hette då, möttes vi av dåvarande kulturattachén vid svenska ambassaden, Torbjörn Lodén, och togs till skolans hangarliknande matsal, stor som för ett helt regemente, för lite kvällsmat. Sedan blev det inkvartering, flickor i Ba-lou, Hus nummer åtta, och pojkar i nummer nio och tio. Enkla rum för två personer, spartanskt möblerade: säng med tagelmadrass, täcke och lakan, skrivbord, bokhylla, stol och skåp gånger två på en liten yta. Cementgolv och lysrör i taket. Man blev också tilldelad det obligatoriska handfatet av emalj, som man tog till tvättrummet för att sköta sin hygien och där man också fick tvätta sina kläder och lakan, för hand givetvis, under de timmar då det fanns varmvatten. Värme i rummet förekom bara på morgnarna och några timmar på kvällen. Toaletten var inte heller vad man var van vid, men det var förstas bara att gilla läget.

Ett stängt och fattigt land

I själva verket kände jag mig så privilegierad som fick komma in i detta land och se med egna ögon hur det verkade fungera inifrån, att jag nästan kunde ha utstått vilka vedermödor som helst. Kina var ett stängt land, knappt några delegationer togs emot, och de enda utlänningar som fanns på plats var s.k. experter och ambassadpersonal från vänligt sinnade län-

der och länder som Kina hade diplomatiska förbindelser med (vilket utelämnades t.ex. USA och hela Sovjetblocket). Den information som hade förmedlats i väst de senaste åren handlade om hur kulturrevolutionen hade dragit fram och revolutionerat samhället. Propagandan som framfördes av Kinavänliga publikationer och förbund i Sverige visade hur lyckliga människorna blivit under Maos visa styre, som hade gjort dem till "herrar i sitt eget hus" och slagit tillbaka de krafter som ville göra Kina kapitalistiskt och sovjet-revisionistiskt.

Att detta i praktiken hade inneburit en bitter maktstrid inom partiledningen till Maos fördel och en skoningslös utrensning på alla nivåer i samhället var något som sällan kom fram i debatten och nyhetsmedia. Den råa sanningen ville Kinavänner, och vi var många på den tiden, helst inte kännas vid. Kina sågs av många inom vänstern som ett intressant experiment för hur ett u-land kunde skapa ett jämlikt samhälle utifrån kollektivistiska principer och förhindra att klasskillnader skulle återuppstå. Att en del människor offrades på vägen dit var oundvikligt, och först vid närmare eftertanke svårt att acceptera.

Men långt ifrån det lyckorike som tidskrifter som *Bildtidningen Kina* och *China Reconstructs* förmedlade verkade Pekingbornas vardag vid första anblicken snarare fattig, grå och trist. Novembervinden som svepte fram över den stampade jorden på vägar och gårdsplaner (gräsmattor och stenläggning saknades helt) drev upp finkornig sand i ögonen, ruckliga bostadshus, skräp överallt som ingen verkade bry sig om att städa undan, kallt sken av lysrör från de trångbodda lägenheterna, ett evigt tutande från trafiken av skraltiga bussar och lastbilar, som trängdes med en hord av plingande cyklister och kärror dragna av mulåsnor och hästar. En och annan kaderbil i vimlet, men givetvis inga privatbilar. Människorna var antingen blå- eller grönklädda, unga kvinnor bar flätor, äldre, gifta kvinnor hade pagefrisyr. Folk verkade oerhört förvånade när utlänningar visade sig. Konduktörerna på bussarna hade av någon anledning en instruktion att så fort en utlänning blev ombord ropa ut till alla att lämna plats för utlänningen, varpå halva bussen for upp från sina säten och sedan vägrade att sätta sig ner igen. Vi var ju unga, så den omtanken var ganska onödig.

På lite håll samlades ibland stora skaror bara för att bese dessa märkliga personer som vi utgjorde. Trots att vi väckte nyfikenhet var det till vår stora besvikelse närmast omöjligt att komma i samspråk med folk. Utom i tjänsten vågade ingen svara på tilltal och ännu mindre söka kontakt. Detta var naturligtvis ett stort aber för oss när det gällde att träna oss i att tala kinesiska. Man fick inrikta sig på att lyssna runt och försöka

snappa upp ord och uttryck, vilket kunde vara ganska svårt med den nasala Pekingdialekten med sina tjocka r-ljud. De enda kineser vi kunde tala med var våra lärare och skolpersonalen. Jag hade bett att få en kinesisk rumskamrat, men fått till svar att det inte fanns några kinesiska flickor på institutet. I stället fick jag en rumskamrat från Guyana.

På helgerna cyklade man in till stan, eller tog de skrangliga bussarna med sina ständigt nedskramlade fönsterrutor. I Peking fanns Vänskapsbutiken där man kunde handla utan att trängas (inga kineser fick komma in där) och utbudet var större. Annars besökte vi mest bokhandlar och någon restaurang. Vi hade stor hjälp av svenska ambassaden, som ställde upp på många sätt, bland annat genom att köpa ut kaffe och kassetband i Hongkong åt mig. Vi hälsade ofta på Torbjörn och Lena som bodde i diplomatkvarteren, och även Sven och Marianne Hirdman bjöd in oss till julfirande, liksom Rutger Palmstierna och hans fru Eva. Sven och Rutger var liksom Torbjörn verksamma på svenska ambassaden och bodde inne på ambassadområdet. Som avkoppling var det skönt att komma till en bekväm, svensk miljö. Det tog nästan en timme att cykla till ambassaden via den tredje ringvägen som höll på att byggas och var omgiven av åkrar med kväkande grodor.

Givetvis var det tråkigt att inte få kontakt med kinesiska jämnåriga, och att uppleva sig som annorlunda och ständigt bli avvisad, som om man var en farlig person. En gång ställde jag mig intill ett bord i matsalen med bara manliga kinesiska studenter. De flydde åt alla håll när jag ställde ner min matskål där. Jag förstod ju att de som haft utländska kontakter och släktingar utomlands hade råkat illa ut och att folk därför undvek utläningar, om de inte hade sanktion uppifrån för att umgås med dem. Men som kompensation för den besvikelsen kändes det som en stor tillgång att lära känna andra studenter från olika länder och världsdelar och få daglig kontakt med dem. Här var vi alla i tredje land, och just därför på jämställd fot. Vi delade det mesta och umgicks flitigt. Det var intressant att lära känna folk från västländer inklusive Kanada och Jugoslavien, och lika så med studenter från Pakistan, Sri Lanka, Nordvietnam, Kambodja och Albanien och få en inblick i deras bakgrund. Vi var också en liten samsamsvetsad grupp från Danmark, Norge, Sverige och Finland, som bland annat uppträdde tillsammans på den lokala scenen. Inför den häpna lokalbefolkningen sjöng vi den glada dryckesvisan "Det var en god gammal bonneman". (Vi översatte bara första raden.)

Ideologisk språkundervisning

Språkundervisningen på institutet var förstås starkt ideologiskt färgad,

och de texter vi studerade var uppbyggliga söndagsskoleberättelser. Det kunde handla om olika sätt att "tjäna folket" och uppoffra sig i Maos anda, om partiets förträfflighet i form av en osjälvisk, klok partisekreterare som löste problemen och om hur viktigt det var att aldrig ge upp hur orimligt stora svårigheterna än var. De enkla budskapen som man försökte indoktrinera oss västerländska studenter med kunde kännas påfrestande, men det fanns inget utrymme för ifrågasättande. Vi kunde bara uttrycka vår frustration över undervisningen inför varandra.

En och annan försökte utmana läraren genom att som skrivövning formulera politiskt inkorrekta meningar. De underkändes med motiveringen att det var "grammatiskt fel" att skriva så. Att vi som studenter på högskolenivå behandlades som skolelever väckte förstås en viss irritation. Det fick mig att inse i hur hög grad vår bakgrund skilde sig från kinesiska jämnåriga, som hade formats av ideologin i detta samhälle och knappast kände till något annat. I vår klass fanns även en grupp nordkoreanska studenter, som gjorde ett betydligt mer lydigt intryck på lärarna än vi. De höll sig mest på sin kant och undvek kontakt med oss från kapitalistiska länder.

Om undervisningsmaterialet var enahanda och torftigt var det ändå många gånger mer varierat än tidningstexterna och radioutbudet. Det senare bestod mest i att läsa upp artiklar från tidningarna. För att inpränta budskapet basunerade även högtalarna på skolområdet ut dagens ledartiklar i *Folkets Dagblad* flera gånger om dagen. Texterna var skrivna i en polemisk ton och fördömde alla avsteg från partiets "rätta" linje. Strax efter ankomsten till Peking upptäckte jag att en kampanj var på gång, som kallades *Pi Lin zhengfeng*. Jag visste då inte att de politiska kampanjerna skulle vara ett ständigt inslag under alla mina tre år i Kina. Pi Lin-kampanjen var en flerårig kampanj för att fördöma Lin Biao, Maos tilltänkte efterträdare, som uppgavs ha gjort ett kufförsök mot Mao 1971, försökt fly till Sovjetunionen och störtat i Mongoliet. Snart utvecklades kampanjen till att även kritisera Konfucius för hans feodala idéer, som sades kunna kopplas till Lin Biao. Även kritikkampanjer kunde ha ett långt kulturhistoriskt perspektiv.

I denna språkmiljö och med alla begränsningar i umgänget med kineser var det förstås svårt att lära sig språket och få träning i att använda det. Ett sätt som Ola och jag utvecklade var att utnyttja våra utflykter till att sätta oss bredvid en av skolans kinesiska personal som följde med i vår abonnerade buss. Då fick vi i alla fall chans att prata under bussresan på väg till operalokalen där vi skulle se en revolutionär opera, dansuppvissning, varietéföreställning eller liknande.

Andra svårigheter i språkinlärningen var att det knappt fanns några lexikon. Jag hade tur som kunde tyska, för det enda moderna lexikonet som getts ut i Folkrepubliken var ett kinesisk-tyskt. Mina kanadensiska studiekamrater var avundsjuka på mig för det. (Så småningom översattes det till engelska.)

Begränsat utbud av böcker

I bokhandeln fanns en uppsjö av marxistisk litteratur, Marx, Engels, Lenin och Stalin i kinesisk översättning, vid sidan av Maos samlade verk. Tidskrifter som *Röda Fanan* och *Xuexi yu pipan* (Studera och fördöm) var förstås viktiga att läsa för att följa med i diskursen men oändligt tråkiga. Allt som skrevs inleddes med Maocitat och hela texten var späckad med dem, alltid i fetstil. Det fanns även ett litet utbud av noveller och romaner, allt nyskrivet, för med kulturrevolutionen hade nästan hela den tidigare skönlitterära produktionen rensats ut.

Göran och jag brukade gå på jakt efter litteratur, och vi fann så småningom en författare som gick att läsa. Hans namn var Hao Ran, en bondeförfattare som skrev ett epos i tre delar, *Jinguang Dadao* (Den gyllene stora vägen), som även filmatiserades. Kraven på ideologisk korrekthet gjorde det nästan omöjligt för författare att skriva något av värde, men Hao Ran lyckades i viss mån övervinna svårigheterna. (Senare skulle vi också träffa honom, och efter det mötet publicerade jag en intervju med honom i *BLM* (*Bonniers litterära magasin*) 1976.)

Breven hem och i andra riktningen kom i otakt på grund av den långsamma postgången, två veckor. Telefonen i korridoren kunde bara användas för lokalsamtal. För långväga samtal fick man bege sig till Telegram- och telefonkontoret mitt i stan. Inför sommarlovet köpte jag och en finsk studentkamrat, Anu, tågbiljett från Peking till Moskva. Priset var rabatterat (cirka 200 yuan) enligt en överenskommelse mellan Kina och Sovjetunionen från tiden då de var på vänskaplig fot. Färden gick genom Mongoliet, och vid gränsen bytte tåget boggier, eftersom spårvidden av säkerhetsskäl var olika. I Mongoliet beundrade vi de vida stäpperna och ryttarna och Ulan Bator som mest liknade en färgglad by, men restaurangvagnen hade ingen mat att erbjuda.

När vi kom in i Sovjetunionen fick vi en rysk restaurangvagn som åtminstone kunde servera frukost. Färden upp mot Bajkalsjön minns jag som den vackraste på hela sträckan. I Sovjetunionen steg folk av och på tåget, och på perrongerna sålde ryska gummor ägg och andra förnödenheter, så restaurangpersonalen kunde proviantera. I Moskva skulle vi köpa biljett vidare till Helsingfors, och det var tur att Anu kunde ryska, för det

var ingen enkel sak att klara av en sådan transaktion. På återresan tre veckor senare hade jag sällskap från Moskva med en grupp nordvietnameser. Det var en agronom som hade varit på kongress i Moskva och en grupp ungdomar som studerat konserveringsteknik i Östtyskland och några andra som studerat filmregi i Sovjetunionen. De var nu på väg hem till Hanoi under brinnande krig. Genom den nästan veckolånga samvaron hann vi bli riktigt bekanta med varandra, så det var lite sorgligt att skiljas åt i Peking.

Studier vid Pekings universitet

Efter ett drygt halvårs studier på Språkinstitutet var det dags att flytta till Pekings universitet och välja studieinriktning. Valet stod mellan lingvistik (marxistisk sådan, med verk av Stalin på litteraturlistan), litteraturhistoria (Kinas), filosofi (marxistisk sådan) och historia (i marxistisk belysning). Göran och jag valde litteraturhistoria, Ola valde att läsa fysik och fick privat handledning. Det var inte tal om att integrera oss utlänningar i den ordinarie undervisningen utan vi placerades i egna klasser.

Vår klasslärare, Huang Xiuji, var en energisk, intelligent man med plirig blick. Han skulle ägna mycket tid och kraft åt att förklara för oss varför kulturrevolutionen och de pågående kampanjerna var nödvändiga och viktiga för landets utveckling. Men han var också mycket kunnig och hade en sällsynt intellektuell nyfikenhet. Universitetet ordnade speciella kurser för oss i klassisk litteratur med de stora klassiska romanerna, modern 1900-talslitteratur och varieté- och populärlitteratur. Huang lyckades till och med ge oss en kurs om svartlistade verk, som vi till stor förvåning också fick läsa. Det var verk som hade ansetts så anstötliga i sin förtäckta kritik av Mao, att de sades ha utgjort startskottet till hela kulturrevolutionen. Bara att nämna namnen på dessa författare eller andra utrensade personer var att ta en stor risk, sådan var stämningen.

På Beida (som Pekings universitet kallas) mötte vi "riktiga" kinesiska studenter, och fick efter visst tjt också kinesiska rumskamrater. Min första rumskamrat på Beida var dock inte mycket till sällskap, för hon vägrade helt att prata och umgås med mig, tvångskommenderad som hon var. De tre följande fick jag bättre kontakt med. Den nya utbildningspolitik som kulturrevolutionen införde innebar att studenterna skulle tillhöra *gong-nong-bing*, d.v.s. komma från "arbetar-bonde-soldat"-familjer, och inte från akademiker- och överklasshem. Nästan alla ungdomar i städerna hade på Maos order skickats ut på landsbygden runt om i Kina för att härdas och bosätta sig där.

I propagandan sades att de skulle tillföra kunskaper till de eftersatta landsändarna, men i praktiken - enligt vad man fick veta när kulturrevolutionen var över - sågs de ofta som en extra börda för folkkommuner som redan hade svårt att försörja sig. Deras enda chans att slippa det hårda slitet och de mörka framtidsutsikterna var att få en plats på en utbildning vid någon högskola. Utbildningsplatser kvoterades ut till olika arbetsenheter och unga aspiranter kunde anmäla sig. Det hette att det var "massorna" d.v.s. folket på plats som skulle välja ut dem som ansågs ha skött sig bäst och vara mest ideologiskt pålitliga, men i praktiken var det de lokala makthavarna som valde sina favoriter.

De som kom in på universiteten hade inte fått välja inriktning själva utan bara tagit emot det erbjudande som fanns. Hela processen var förstås möjlig att korrumpas på olika vis, men om detta fick vi inte höra någonting. Utåt sett var allt perfekt och skulle leda till att de missgynnade grupperna i samhället fick sin revansch. Men eftersom undervisningen i landet legat nere ända sedan kulturrevolutionens början 1966 och studenterna först hade varit upptagna med de olika massrörelserna för att kritisera överheten och sedan fått slita hårt i jordbruket, hade de inte så goda förkunskaper för sina studier.

Å andra sidan var den akademiska nivån inte särskilt hög. Studietiden upptogs till stor del av att delta i de pågående kampanjerna och skriva inlägg, kopierade på debattartiklarna i organ som *Röda Fanan* och *Folkets Dagblad* och att integrera sig med arbetare på fabriker och bönder ute på folkkommunerna runt Peking. Den policyn kallades *kaimen banxue*, "den öppna dörrens skola". En hel årskurs studenter gav sig av, till stort pådrag av trummor och cymbaler, för att tåga till fots flera mil till ett jordbruk utanför Peking. Det hejades och ropades beslutsamma slagord, och studenterna gjorde sitt bästa för att verka peppade, men man kunde ana en viss besvikelse. De hade ju lämnat slitet på landet för att studera, nu skickades de ut dit i alla fall!

Traditionell undervisning för oss

Jämfört med de kinesiska studenterna fick vi utländska studenter betydligt mer traditionell katederundervisning, visserligen med många politiska pekpinningar men ändå med substans. Vi hade till exempel en kurs där vi läste *Li Sao* av Qu Yuan, ett tragiskt diktverk från De krigande staternas period på 300-talet f. Kr. Än idag äter man risknyten som skulle hindra fiskar och vattenandar att äta poetens kropp efter att han dränkt sig i Miluofloden. Vår lärare, specialist på detta verk, var en äldre kvinnlig professor, Peng Lan, som deklamerade texten med känsla och analyserade

det intrikata bildspråket för oss. Ett problem var dock att hon hade svårt att prata, kanske efter en stroke, och dessutom talade en svårbegriplig dialekt, så mycket av behållningen gick tyvärr förlorad för oss. Jag tyckte det var synd att hon inte i stället kunde ge denna kurs för kinesiska studenter, men det var inte tänkbart i det ideologiskt upptrissade klimatet.

Kinesiska studenter fick inte välja sin studieinriktning själva, och efter examen hade de inget att säga till om när det gällde vilket arbete de tilldelades och var i landet de skulle placeras. Inför oss framhärddade de i att de skulle *fucong fenpei*, "acceptera den tilldelade uppgiften", men man kunde märka vilken nervositet som spred sig under månaderna innan allas placeringar skulle annonseras. Det var beslut som var helt avgörande för deras framtid, så naturligtvis kunde ingen vara helt oberörd. Under studietiden var det helt förbjudet att inleda kärleksförbindelser, så allt sådant måste ske i smyg och kunde knappast utvecklas fullt ut. Men med beskedet om yrkesplacering kunde många förhoppningar grusas för studenter som hade hoppats kunna bilda ett par i framtiden. De mest heroiska valde att öppet deklarerat att de ville hamna på platser med allra störst vedermödor ("dao zui jiankude difang qu"). I allmänhet betydde det Tibet eller Xinjiang. Ett sådant ställningstagande sågs som ytterst revolutionärt och gav naturligtvis politiska pluspoäng.

På resa i landet

Att resa runt i Kina på egen hand var inte tillåtet och de flesta platser var stängda för utlänningar, men vissa tågsträckor var tillgängliga, till exempel sträckan Peking-Kanton varifrån man kunde åka vidare till Hongkong, men bara i första klass. Några utländska studenter på Beida lyckades genom sittstrejk få tillstånd för oss att resa i "hård" klass, tillsammans med vanliga kineser. Till nyåret 1974 köpte jag biljett för att träffa min pojkvän Per i Hongkong där, eftersom det var omöjligt för honom att komma på besök till Kina. Tågresan till Kanton tog två dygn och avgick från Peking sent på kvällen. När jag vaknade i min slaf på morgonen hörde jag hur nyheten spred sig i hela den öppna vagnen: "En utlänning..." "Från Sverige..." Snart samlades folk runt omkring, och de modigaste vågade ställa frågor. De första frågorna var alltid de gängse: hur gammal man var, om man var gift, hur många det var i ens familj och så vidare. De frågade om sjukvården i Sverige och jag svarade som det var, att den var nästan gratis och att alla hade tillgång till god vård. Det väckte viss skepsis såg jag, för det stämde inte med bilden av ett kapitalistiskt land. En av dem försökte förklara för sina landsmän. Han menade att kapitalisterna behövde frisk arbetskraft för att kunna suga ut dem bättre, därför hade man

sjukvård. Frågorna tog aldrig slut.

Det var första gången jag upplevde att folk vågade prata med mig av ren nyfikenhet. Anledningen till att de kunde göra det på ett tåg var troligen att de då inte hade sina kolleger eller överordnade runt omkring sig utan kunde agera mer obehindrat. Bland idel främlingar behövde de inte stå till svars för att ha pratat med en utlänning. I Kanton tog jag in på ett hotell och fortsatte dagen därpå med tåg till Shenzhen, som då var en liten by vid gränsen till Hongkong. Efter passkontroll fick man gå över en bro, och sedan var man i den kapitalistiska världen med hela dess utbud av reklam, varor, tidningar och böcker. Det var en märklig känsla, Kina men ändå inte Kina.

Svårt att få inblickar i människors liv

Under mina tre år som student gav samtalen med rumskamrater och lärare knappast några inblickar i om folk upplevde några problem i sin tillvaro, om de kände oro eller hopp inför framtiden och vilka önskningar de kunde ha, bortsett från dem som partiet lärde dem att de skulle uppfyllas av. Aldrig ett ord om att kulturrevolutionen hade lett till lidande. Försaker ja, men de hade ett gott syfte: allt gjordes för landets skull. Det var omöjligt att tränga bakom den ytan och få ett ärligt svar av någon. Inom gruppen utländska studenter delade vi med oss av våra erfarenheter av att försöka tränga in bakom ytan och se den underliggande verkligheten. Några av mina studentkamrater hade lite bättre förutsättningar att komma människor inpå livet. Det var de utlandskineser som hade släktingar i landet. Vid sällsynta tillfällen kunde de få vittnesmål som gick på tvärs med de vanliga klichéerna. En vän till mig från Kanada berättade att hennes släkting hade uttalat sig för henne om Liu Shaoqi och sagt att han beundrade den forne presidenten, som blev Maos fiende, beskylld för revisionism och som dog av sjukdom i fångenskap. Ett sådant uttalande var närmast chockerande i den rådande miljön, och man blev genast rädd å personens vägnar.

Eftersom vi utländska studenter levde helt isolerade från samhället utanför campus, inledde vi en kampanj för att förmå vår skolledning, de utländska studenternas kontor, *Liu-ban*, att låta oss delta i policyn med "öppna dörrrens skola". Vi hävdade att vi också ville "lära av massorna" där ute, precis som de kinesiska studenterna, och krävde att man ordnade så att vi fick bo och arbeta bland bönder på landsbygden och arbetare i fabriker i staden. Det krävdes många uppvaktningar från vår sida, och de bemöttes välvilligt för syftet var ju gott, men man kunde se i våra motparters ansikten vilka svårigheter de såg framför sig med att arrangera för

ett stort uppbåd av utlänningar att komma ut på diverse arbetsplatser och få inblickar som kanske inte var avsedda. Bara att välja ut de platser som skulle ta emot oss var en svår uppgift, och alla personer på plats måste först granskas ordentligt och "säkerhetsklassas". Jag fick flera år senare höra att man hade gått fyra generationer tillbaka för att klargöra att inga fientliga element fanns i den familj som vi bodde hos på landet.

I folkkommun 1975

Till stor lycka fick vi så i mars 1975 komma till Röda stjärnans folkkommun utanför Peking och bo hos familjer och delta i jordbruksarbetet. Jag och en kanadensiska, Peggy, placerades hos partisekreteraren i byn, som alltså i praktiken var bychef. Han och hans fru hade fyra döttrar, den yngsta inte ens ett år gammal. På den tiden hade inte ettbarns-politiken införts än, men det var ändå inte direkt föredömligt att föda så många barn, särskilt misstänkt eftersom det var flickor. Vi fick sova i det ena rummet på en tegelsäng med inbyggda värmeslingor från eldstaden. Varje morgon vaknade vi med huvudvärk, men vi ville inte klaga för att inte verka bortklemade. Arbetet vi skulle delta i var inte särskilt betungande, men vi fick i alla fall rensa lite i grönsakslanden och hacka lite i jorden. Vi såg knappt några som arbetade på fälten, och arbetstakten var låg.

Mesta tiden användes till att ge oss föreläsningar om folkkommunens historia. Det var partisekreteraren som höll i dem, och han hade också inbjudit några gamlingar som kunde berätta om hur det var på tiden före befrielsen, 1949. Det var sorgliga historier om hur jordägarna hade misshandlat och exploaterat sina daglönare, och hur förtryckta folk hade varit. Sådana föreläsningar hade ett särskilt namn, de kallades *Yi-ku si-tian*, att minnas det bittra (livet före befrielsen) och tänka på det söta (det goda livet efter befrielsen). Det var rätt påfrestande att bevittna deras gråtande, väl inövade, framställning. Men trots det goda livet Mao skänkt dem var levnadstandarden i folkkommunen fortfarande låg. De ägodelar man skröt med att ha förvärvat var cykel och armbandsur. Husen var enkla av murat tegel med papper för fönstren, traditionellt byggda så att de motstod de kalla nordanvindarna och släppte in solvärme från söder. Eldningen i köket med pinnar och löv gav värme på tegelsängen, där man satt på lediga stunder, även när man åt. Vatten hämtades i en pump på gården, dasset var utomhus.

Maten var riklig och god, men jag märkte att värdfolket själv knappt åt av rätterna, de var uppenbart speciellt tillagade för oss. En kväll gjorde vi *jiaozi* (dumplings) tillsammans. Dem åt man med vinäger och en hel rå vitlök per person, enligt nordkinesisk sed. Några kvällar kallades folk-

kommunens invånare till politiska möten. Alla trängdes på sina medhävda pallar för att lyssna på en långdragen genomgång av lärdomarna från den senaste politiska kampanjen. Jag såg många trötta ansikten och tänkte att folk säkert helst hade velat gå hem och vila eller umgås med familj och grannar.

Fabriksbesök i Peking

Vid två tillfällen fick vi komma ut på fabriksbesök i Peking och bo med arbetarna på deras övernattningsrum. Det ena besöket var på ett bomullsspinneri där vi fick hjälpa till med att knyta vit tråd som spolades upp på spolar och gick av stup i ett. Vid ett annat var vi på en fabrik som tillverkade färgtryckpressar. Där bestod jobbet i att skruva i skruvar i en mängd olika maskindelar. Tryckpressarna skulle säljas till Albanien, eller skänkas som vängåva, och uppenbarligen trycka många färgglada propagandaalster till ledaren Enver Hoxhas fromma. Fabrikslokalen var enorm, smutsig och mörk. Propagandabanderoller var uppsatta och politiska möten avbröt verksamheten. Matsalen på fabriken var mycket bättre än den vi hade på vår skola. Jag minns särskilt hur jag njöt när de serverade *zhajiang mian* (nudlar i sojasås). Vi fick också delta i ett seminarium som Beida-studenter höll i för arbetarna på fabriken. Tillsammans analyserade vi en text av 20-talsförfattaren Lu Xun.

Under alla studietillfällen var vår lärare Huang med oss och förde en ständig dialog med oss, för att säkerställa att vi kunde dra rätt lärdomar av det vi upplevde. Han skrev noga ner allt vi sade vid våra möten, antagligen hade han till uppgift att rapportera om det till ledningen. Om vi uttryckte tveksamheter i politiska frågor var han alltid noga med att ta upp de frågorna och försöka reda ut saken. Även om den politiska diskursen var svårsmält lyckades Huang ofta få den att verka lite mindre orimlig. En av de mer absurda var en kampanj mot västerländsk klassisk musik, där särskilt Beethoven och Mozart stod i skottgluggen. Detta trots att man aldrig någonsin spelade sådan musik, eller västerländsk musik överhuvudtaget. Kampanjens dolda måltavla var premiärminister Zhou Enlai, som lär ha älskat klassisk musik. En annan kampanj indirekt riktad mot honom var den som fördömde den klassiska romanen *Shuihu zhuan* (*Berättelser från träskmarkerna*). Mao hade yttrat något kryptiskt om den, som innebar att dess förtjänst låg i att den skildrade kapitulation. För mig som just hade läst romanen var hela kampanjen absurd, kapitulation var ju knappast huvudtemat i den. Jag invände mot att en klassisk roman skulle rensas ut på den grunden. Avvikande åsikter var givetvis inte tillåtet, men som utlänning kunde man ta sig friheten.

För varje år hårdnade det ideologiska klimatet alltmer. Det märktes särskilt några månader efter premiärminister Zhou Enlais död i januari 1976, när sorgemanifestationer på Himmelska fridens torg slogs ner av inkallad arbetarmilis. Deng Xiaoping som hade återupprättats några år tidigare fick skulden, och en rasande kampanj inleddes på nytt mot "kapitalistfarare inom partiet". Väggtidningar sattes upp på Beida i frenetisk iver och folk trängdes för att läsa de handskrivna alstren och skriva av dem.

Resa till nordöstra Kina

På sommaren det året anordnade skolan en resa för oss utländska studenter till nordöstra Kina. Vi reste med tåg norrut med Shenyang som första anhalt. Vårt tåg hade passerat Tangshan bara ett dygn innan en förödande jordbävning utplånade hela staden. I Shenyang märkte vi bara en liten skakning och var helt ovetande om vad som inträffat. Inga nyheter på radio och TV om saken förmedlades, men en ugandisk student i vår grupp hade lyssnat på BBC och kunde berätta för oss. Våra medföljande lärare förnekade bestämt att något hade hänt och varnade oss för att sprida falska rykten. Resan fortsatte till Harbin, där kampanjen pågick som bäst med väggtidningar som vi smög iväg och läste. Vi besökte även Dalian (Lü-Da) samt Anshan med sitt berömda järnverk. Därefter for vi tillbaka till Shenyang i stället för att resa hem. Anledningen var att även Peking hade drabbats av jordbävningen och skolan bedömdes som osäker. Vid det här laget erkände man det inträffade, om än motvilligt, eftersom det sågs som ett dåligt omen för Maos styre. (240 000 människor beräknas ha dött i Tangshan.) När vi kom tillbaka till Beida hade man byggt upp varningssängar med regnskydd av plast åt oss utomhus längs gatan, och vi var förbjudna att gå in i vår byggnad på grund av risk för efterskalv. Detta var i augusti, och strax därefter, den 9 september, dog ordförande Mao.

Folk reagerade inledningsvis med bestörtning och oro, men jag såg knappast några spontana tårar. Sorgemusik spelades från morgon till kväll inne på Beida och alla tujabuskar länsades på sina grenar när studenterna skulle tillverka sorgekransar och sätta upp sorgebanderoller. Efter någon vecka blev vi bussade ner till Folkkongressens sal, där Mao hade lagts på lit-de-parade. Kön ringlade lång av personal från olika arbetsplatser som kommenderats ut för att defilera förbi baren. Jag såg ingen som grät, men på kvällen visades bilder på TV med förtvivlade människor som kastade sig fram storgåtande. I tidningarna svor man att föra vidare arvet från Mao och inte förfuska hans lärdomar.

Men bara drygt en månad senare kom den dramatiska kuppen då "de fyras gäng" med Maos hustru Jiang Qing i spetsen arresterades. Nu bröt

en stormflod av kritik mot dem loss. En jättelik, välregisserad demonstration drog fram på stan till stöd för Hua Guofeng som tagit det viktiga beslutet att rensa ut "vänsterextremisterna". Praktiskt taget alla väggar inne på Beida tapetserades med väggtidningar och karikatyrteckningar som förlöjligade och fördömde "de fyras gäng" och Jiang Qing i synnerhet. Hon var mycket hatad, eftersom hon hade förföljt så många intellektuella, men bara några veckor innan hade hon varit på väg till Beida för att träffa oss utländska studenter och höra hur vi mådde efter jordbävningen. Vi blev kallade till detta möte och satt och väntade, men Jiang Qing dök inte upp.

Hemresan och återbesök

I november var det så dags även för mig att resa hem efter exakt tre år. Jag var glad att jag hade hunnit uppleva de omvälvande förändringarna efter Maos död på plats. Det hade känts konstigt att komma hem med konkreta erfarenheter av de förändringar som kulturrevolutionen hade ineburit för Kina, när den just hade kastats åt sidan. Tre år av nyhetstorka om vad som hänt utanför Kina var också mycket att ta igen. Nu vällde material in om vilka illdåd "de fyras gäng" kunde lastas för, dock utan att kasta skulden på ordförande Mao själv. Kulturrevolutionen förklarades avslutad och mängder av berättelser skrevs om förföljelserna, vandaliseringen och förtrycket under den tiden. Så småningom uppstod en egen litteraturgenre som kallades *Shanghen wenxue*, "De sårades litteratur".

Genom att läsa de verken som publicerades i otaliga litteraturtidsskrifter kunde jag fylla i många luckor och få en bättre bakgrundsförståelse av de människor jag mött. Det gav mig också en helt ny kinesisk vokabulär, eftersom man tidigare inte talat och skrivit om känslor annat än som fosterlandskärlek och klasshat.

Mitt första återbesök i Kina var på sommaren 1981, då jag och min vän Annika Wirén skulle göra reportage för radio om Kinas förvandling. Det var fascinerande att möta alla öppna och pratglada människor som kunde dela med sig av sina erfarenheter utan hämningar. Folkkommunerna hade börjat upplösas, och bönderna fick sälja sina varor på öppna marknader vilket ledde till ett rikare utbud och ett sakta ökat välstånd. Vi hälsade på en av de familjer i en folkkommun där jag hade bott som student. Hustrun hade öppnat frisersalong och Maobilderna hemma hos dem var ersatta av Pekingoperaartister. Vi besökte Beihai-parken i Peking, som hade varit stängd under Jiang Qings tid eftersom man därifrån kunde se in över hennes bostad i kejsarpalatset Zhongnanhai. Nu samlades folk där från olika delar av landet och pratade med varandra och

med oss om hur livet hade förändrats på deras respektive orter. Nyhetsförmedlingen var fortfarande begränsad, så det var rapportering från mun till mun som gällde. Det var en tid av starka förväntningar och stor uppslutning bakom Deng Xiaoping, arkitekten för denna nya politik.

Under hela 80-talet ökade den intellektuella friheten gradvis, med vissa bakslag tidvis och med den fundamentala begränsningen som partiets maktmonopol innebär. Intresset för omvärlden var enormt, kinesiska författare och intellektuella hade mycket att hämta in efter alla år i isolering och gjorde det också på kort tid. Det var en mycket spännande tid att följa deras kamp för ökad yttrandefrihet och kulturell mångfald. Förtrycket mot oliktkänkande fortsatte obehindrat, om än på ett helt annat sätt och i mindre skala än under kulturrevolutionen. Så småningom ledde det fram till demonstrationerna på Himmelska fridens torg 1989. Vid det laget arbetade jag på ambassaden i Peking, och kunde bevittna manifestationerna och senare även det ofattbara militära ingripandet och massakern i Peking. Det var en deprimerande tid och ett bakslag för många strävanden. Efter det kom jag att arbeta på UD som Kinahandläggare i många år.

På många sätt är jag tacksam för att ha fått bevittna Kinas utveckling vid så många avgörande tidpunkter. När jag började läsa kinesiska för Göran Malmqvist på Stockholms universitet 1971 kunde jag inte ana att det skulle leda till ett livslångt engagemang. Att lära sig kinesiska tycktes inte ge några särskilda framtidsutsikter, men det var till stor del den entusiasm och det breda Kinaintresse som Göran Malmqvist förmedlade som sporrade mig och många andra att ändå försöka tränga in i språkets mysterier och den kinesiska kulturen. Tillsammans med hustrun Ningtzu skapade Göran en välkomnande stämning på institutionen. Till exempel bjöd de hem oss till först tentamen och sedan en härlig kinesisk måltid. Som professor var Göran initiativrik och månade om sina studenter, och som översättare en stor förebild som inspirerade till efterföljd. Utan hans stöd hade mitt Kinaäventyr säkert aldrig blivit av.